

ПРОЧЕТЕНО ОТ НАС

Снимка: Мария Русева

Оформление: Мария Русева

„УСЕТ ЗА УЧАСТ“ В ЧЕСТ НА ПРОФЕСОР ИННА

ПЕЛЕВА

РЕЦЕНЗИЯ¹

Мария Панова-Кацарова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (България)

A SENSE OF FATE LOOMING IN HONOR OF PROFESSOR INNA PELEVA

Maria Panova-Katsarova

Plovdiv University “Paisii Hilendarski” (Bulgaria)

ORCID: 0000-0003-1044-0790

E-mail: mariapanova@uni-plovdiv.bg

Израз на дълбока признателност и жест на искрена благодарност към професор Инна Пелева, сборникът „Усет за участ“ впечатлява с прецизността, широтата и сериозността на научните изследвания, носещи усещането за свободно интелектуално общуване. Ако интересите на уважавания и обичан университетски преподавател са фокусирани далеч не само в литературните модели, които формират възприятието за общностна съдба, то те са неизменно съпроводени от съзнанието за неотделимост от тази участ, за собствен ангажимент в провокацията и разколебаването на трафаретни представи. Но и за почтеност,² разбирането за която ще си позволя да приведа през коментара на доцент Владимир Янев за определението ѝ, дадено от доктор Рийо в „Чумата“: „За добре извършена работа става въпрос, за ангажимент към другите чрез личното ти дело“ (Yanev 2010: 79). А разглежданият тук юбилеен сборник е едно особено и ценно проявление на този „усет за участ“, на отговорност към другия, на пълноценен диалог, проведен през призмата на личните пристрастия и изследователски интереси. В

¹ Georgieva, Vanya, Dimitar Krastev, Gergina Krasteva, Ana Marinova, Adelina Strandzheva (eds). Uset za uchast. Sbornik v chest na profesor Inna Peleva. . Plovdiv: Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, 2025. [Георгиева, Вана, Димитър Кръстев, Гергина Кръстева, Ана Маринова, Аделина Странджева (съст. и ред.). Усет за участ. Сборник в чест на професор Инна Пелева. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 2025.]

² Вж. уводните думи „Индивидуална участ и общностна съдба в калейдоскопа на литературоведа“ на Димитър Кръстев в сборника, както и интервюто „Проф. Инна Пелева – любимата ми дума е Човек!“ (Mihova 2020).

представените в изданието текстове многообразието от внимателни и задълбочени (ре)конструкции на давно и недавно, на българско и чуждо, на частно и общностно, на централно и периферно, на запомнено и забравено кореспондира с широкия обхват на научното дело на професор Пелева и е поднесено с „респект, признателност и обич“ (с. 16).

Реализиран под съставителството и редакцията на Ваня Георгиева, Димитър Кръстев, Гергина Кръстева, Ана Маринова и Аделина Странджева, сборникът се самопредставя като поредица от добре промислени избори. Показателно в това отношение е заглавието му, което отправя към думите на професор Инна Пелева, поместени на гърба на книгата и послужили като ракурс в уводните думи на Димитър Кръстев – „Индивидуална участ и общностна съдба в калейдоскопа на литературоведата“. Представеният изследователски портрет на професор Инна Пелева функционализира по любопитен начин написаното от и за нея – ликът, изграден от заглавията на личните авторски трудове, в чудесната визуална интерпретация на художника Петър Белев, се допълва от думите на Димитър Кръстев, които посочват водещи черти в образа на литературоведата и особеностите на научния ѝ почерк, разширявайки обемите на казаното с проникновените оценки на други утвърдени учени. Именно тук, в перспективата както на бъдещи изследователски проекти, така и на по-обемни портретизации, е уместно да отбележим, че сборникът включва и детайлна библиография от и за професор Инна Пелева.

„Усет за участ“ събира и по своеобразен начин сговаря авторитетните гласове на литературоведи от академични институции в Пловдив, София, Велико Търново, Благоевград, Пиза, Анкара, Болоня, Дъблин и Страсбург. Предложените от тях текстове са подредени в последователност, която „следва свободно една ранна идея на професор Инна Пелева за т.нар. „анахроничен историзъм“, който не тълкува времето като проспективно течащо“ (с. 16). Така интерпретационните линии се движат между първите десетилетия на ХХІ век и началото на ХІХ век – нещо, което може да бъде забелязано не само в реда на съдържанието, но и в самите изследвания. Текстовете в сборника могат да бъдат обособени в няколко компактни ядра, между които се осъществява плавен преход. Първите седем статии задават една по-широка панорамна гледка не само към българската литература и не само към съвременността. В тях се проявяват различни съпоставителни перспективи, междутекстови обвързаности или в крупен план се разглеждат наративни конвенции и конструкции, водещи развойни тенденции. Те са последвани от стабилен корпус от изследвания, вгледани в истории, автори и

произведения от периода на НРБ. А третото обособимо цяло насочва вниманието към времето преди 1944 г. и стига до „Възвание към българския народ” на Софроний Врачански от 1810 г.

Сборникът се открива с текстовете на Клео Протохристова, Михаил Неделчев и Милена Кирова, които диалогизират със скорошни изследователски проекти на професор Инна Пелева. Статията „Моцарт, Пелева, Пасков и други“ на Клео Протохристова има за своя отправна точка наблюденията на професор Инна Пелева от статията „Пасков, Моцарт и други“ и е фокусирана върху българската литературна рецепция на австрийския композитор. До установяване на слабото присъствие на фигурата на Моцарт в българското художествено наследство се стига чрез поставянето на проблема в различни контексти. Ако текстът на Клео Протохристова маркира определен дефицит в българската литература, то Михаил Неделчев обръща поглед към специфични дефицити в родната филологическа наука, срещу които обаче категорично застава научното дело на професор Инна Пелева. Така изследователят внимателно проследява проникновения аналитичен подход в книгата „Йордан Радичков. Дума, разказ и тъга“ (2004) и разглежда студиите, коментарите и текстологичните бележки на Инна Пелева към събраните съчинения на Радичков като единен литературноисторически разказ, който е, от една страна, своеобразно продължение на монографията, а от друга – изключително респектиращо с мащаба и прецизността си персонално изследователско усърдие.

Във връзка с научните интереси на професор Пелева в областта на актуалните явления в българската литература Милена Кирова предлага статията „Българският роман през второто десетилетие на XXI век (2012 — 2015)“. В нея са потърсени водещи тенденции сред обемната повествователна продукция от избрания период с акценти върху различаващите се наративни стратегии и успешни романови формули. Индикации за определени наративни конвенции в проблематизирането на темата за любовта са потърсени в текста на Валери Стефанов. Разпознати от литературоведа като „вариации на една хилядолетна любовна история“ (с. 73), романите „Мадам Бовари“ (1856), „Кройцеровата соната“ (1889), „Жената на френския лейтенант“ (1969), „Любовта трае три години“ (1997) и „Единайсет минути“ (2003) са използвани като призма за извеждането на модели, свързани с (не)преодолими перипетии по пътя на „събуждането“, мислено като преоткриване на себе си.

В „Кой се сеща за Хамлет, когато мисли за Електра?“ Младен Влашки разглежда сценичния прочит на Хуго фон Хофманстал на „Електра“ в съпоставителен план с

„Хамлет“ на Шекспир. В изследователската оптика попадат поведенческите модели при сблъсъка с негативния майчин архетип, приликите и разликите между главните драматически персонажи, както и начинът, по който се обработва Софокловият оригинал.

Сближаванията и раздалечаванията между различни творчески светове, но в контекста на българската традиция и в сферата на сатиричното, са акцент в „Алек Попов и неговата българска литература“. Статията на Димитър Камбуров се фокусира върху спецификата на писането на Алек Попов, върху визията на твореца за българското при неговия сблъсък с различни чужди светове, като в тази перспектива са направени и наблюденията за връзката с традицията, зададена от Алеко Константинов. В съвременната българска проза се вглежда и Албена Вачева, чиято изследователска призма улавя столичното градско пространство от времето на социализма в романи на Милена Фучеджиева, Георги Тенев, Теодора Димова, Николай Грозни и Матей Стоянов. Към социалистическото минало отправя и статията на Джузепе дел'Агата, който детайлно разглежда издадената през 2023 година книга „Иван Теофилов. За радостта и езика. Разговор с писма с Георги Господинов“.

Текстът на Джузепе дел'Агата осъществява преход към тематичното съсредоточаване във времето между 1989 и 1944 година. Статията на Димитър Михайлов проследява трансформациите на стихосбирката „Епопея на незабравимите“ от Иван Динков. Коментарите към трите издания поставят акцент върху изработването на собствен поетически език, който според литературоведа е окончателно постигнат в „Антикварни стихотворения“ (1977). Изследванията на Надежда Стоянова и Гергина Кръстева актуализират оставащите страни от литературноисторическите разкази фигури на Йордан Палежев и Петър Манолов. В „Стихосбирката „Слънчев процеп“ на Йордан Палежев. Разминавания“ Надежда Стоянова изтъква причините за маргинализацията на поета, които се обвързват с неговите идеологически провинения, критическата рецепция на осъществения с късна дата поетически дебют, както и с художествената специфика на тази първа лирическа книга. Статията „Ацетон в кръвта, или пак за „Случая Петър Манолов“ от 1988 – 1989 г.“ на Гергина Кръстева реконструира подробности около протеста на поета Петър Манолов, обявил гладна стачка след посегателството на ДС върху личния му литературен архив. Възстановката на случая посочва причините, довели до изземването на архива, анализира и разнопосочните реакции на българските творци и на международната интелектуалната общност. Следващият текст от сборника обвързва междутекстово „Дърво на хълма“ на Иван Цанев

и „На седмия ден“ на Борис Христов. В него Миряна Янакиева обговаря различните проявления на мотива за отношението между човека и дървото в двете стихотворения, като подчертава широкия диапазон от значения на архетипа на дървото и специфичната му поява в произведения на литературата и философията.

Изследователското внимание на Запрян Козлуджов попада върху преобърнатите библейски мотиви и образи в романите „Хайка за вълци“ на Ивайло Петров и „Антихрист“ на Емилиян Станев. Наблюденията за метаморфозите на сакралността обвързват двете художествени визии за пътя към истината за смисъла на човешкото битие и водят до извода за непреодолимото раздвоение на индивида. Попадането в гранична ситуация, осигуряваща възможност за осъзнаване на собствената екзистенция и постигане на автентичност, е промислено и от Ана Маринова в „Хипостазии на смъртта у Георги Марков“. Тук смъртта и нейната функционалност е видяна като определяща за разбирането както на новелите „Санаториумът на доктор Господов“, „Жените на Варшава“, така и на романа „Мъже“ от Георги Марков.

Следващите две изследвания в сборника добавят нови смисли към възприемането на разглежданите в тях произведения. От една страна, в „Сказание за Боев, Сеймур и Горещата война“ Александър Панов откроява характеристиките на типа повествование в романите на Богомил Райнов, отношенията между героите Емил Боев и Уилям Сеймур и, полагайки своето тълкуване в съвременния исторически контекст, дава възможност да мислим „Голямата скука“ (1971) и „Денят не си личи по заранта“ (1981) извън парадигмата на идеологическото. От друга страна, Бойко Пенчев проблематизира стратегиите на „деепизация“ във филма „Иконостасът“ (1969), които, независимо от стремежа на авторите да създадат новаторска адаптация на класическия роман „Железният светилник“ на Димитър Талев, попадат в капана на актуалните за 60-те години на XX век идеологеми и клиширани образи.

Хармонизираната подредба на „Усет за участ“ отвежда и към времето преди Втората световна война, стигайки до периода на Българското възраждане. Междинно място в структурното изграждане на сборника заема статията на Николай Аретов. Неговото изследване предлага биографични наблюдения за Чудомир, свързани с важното за творческия път участие на автора във вестник „Зора“ през 30-те години на XX век, но неизбежно белязано от политическия контекст след 9 септември 1944 г.

Друга биография (ре)конструира Татяна Ичевска в „Мечтатели, дърдорковци и сноби. Фигурата на стария ерген в българската литература“. Статията разглежда интереса на българската литература към фигурата на стария ерген и обособява няколко

негови биографии. Те са разгърнати чрез анализа на общи проблемни ядра в жанрово различни произведения на Иван Вазов, Елин Пелин, Йордан Йовков и Димитър Димов.

Текстовете на Хюсеин Мевсим, Ваня Георгиева и Живко Иванов се обединяват около творческата фигура на Иван Вазов. Статията на Хюсеин Мевсим проследява подробностите около последните пътувания на писателя до столицата на Османската империя. Тези срещи с Цариград, по времето на които Вазов разглежда забележителностите на града, постепенно отвеждат до спецификата на неговия поглед към двореца „Топкапъ“ и утвърждават убеждението, че краткият текст на писателя „Надзъртане в Ески сарай“ е „ценно свидетелство за отношението му към историята и миналото“ (с. 331). Текстовете на Ваня Георгиева и Живков Иванов, от своя страна, се съсредоточават върху позицията на Вазов спрямо различни военновременни сюжети. Осъдителната реакция на Пиер Лоти, Леонид Андреев и Габриеле Д'Анунцио срещу жестокостта на българите по време на Балканските войни, както и необходимостта именно авторитетният глас на Вазов да бъде използван в защита на нацията са разгледани от Ваня Георгиева в „Гласът на Вазов: пример и повторение (Казус около Балканските войни)“. Сблъсъкът между различни концепции за войната ангажира и вниманието на Живко Иванов, който представя както нееднаквите визии за Сръбско-българската война в пиесата на Бърнард Шоу „Оръжията и човекът“ и в отделни текстове на Иван Вазов, така и особено любопитното сближаване на Вазовия разказ „Война въз един одър“ с „шоколадовата сладост на насмешката“ при Бърнард Шоу.

Въпросите за забравата и изобретяването на културна памет обвързват следващите две статии в „Усет за участ“. В първата от тях – „Иван Хаджов – Забравеният?“, Румяна Дамянова представя моменти от житейския и творческия път на Иван Хаджов, с акцент върху научноизследователските му интереси, намерили израз в първи по рода си литературоведски и езиковедски изследвания. В „Конструиране на традиции: етикетирането „първа българска поетеса“ (Случаят „Рада Казалийска“)“ Катя Станева аргументирано и интригуващо оспорва възможността родопската учителка да бъде определяна като „първа новобългарска поетеса“.

Последната статия в сборника – „... Хочете да имате радост и веселие“ – хоризонтите на битието“ на Николай Чернокожев отвежда към прокламацията на Софроний Врачански, в която светът на страданието, респективно – на забравата, е ограничен от света на спасението. Тълкуването на заложените библейски смисли в понятията „радост“ и „веселие“ от позива на Софроний води до извода, че са от същностно значение за духовното спасение.

Текстовете в сборника „Усет за участ“ проблематизират много и различни творби и писатели, като по особен начин се сговарят помежду си и влизат в диалог с редица изследвания на професор Инна Пелева. Така те се превръщат в ценно свидетелство за значимостта на общуването в и чрез литературата. И в основата на това споделяне на личен опит стои разбирането, че всеотдайният ангажимент към словото е проява на отношение и отговорност към другите.

Библиография

Mihova 2020: Mihova, R. „Prof. Inna Peleva – Lyubimata mi дума е Chovek!“

Mihova. R. Това е мойт глас, Сезон 1, епизод 1. [date of entering 24.10.2025] < <https://radomira.bg/podcast/01-inna-peleva/>>.[*Михова 2020*: Михова, Р. „Проф. Инна Пелева – Любимата ми дума е Човек!“

Михова, Р. Това е моят глас, Сезон 1, епизод 1. 31 октомври 2020. [прегледан 24.10.2025] < <https://radomira.bg/podcast/01-inna-peleva/>>.]

Yanev 2010: Yanev, V. Na granitsata s bezgranichnoto. Pateshestviya po svoya literatura. Plovdiv: Izdatelstvo „Макрос“, 2010. [Янев, В. На границата с безграничното. Пътешествия по своя литература. Пловдив: Издателство "Макрос", 2010.]